

بررسی
معراج نامه نامی فارسی
۵۱
نشست از سلسله نشستهای
مرکز پژوهشی میراث مکتوب
به مناسبت
سال پیامبر اعظم (ص)

کریستی گروبر

پژوهشهای زیادی در زمینه هنرهای اسلامی انجام دهد. ایشان به ۷ زبان زنده دنیا تسلط داشته و رساله دکتری خود را درباره معراج پیامبر (ص) با شناسایی بسیاری از نسخ خطی موجود در کتابخانه‌های ایران و اروپا و امریکا گذرانده است و هم اکنون در حال چاپ این رساله می‌باشد. علاوه بر آن، خانم گروبر مرقعات خوشنویسی فارسی و عربی

مجموعه فیاسیان اهدایی به کتابخانه کنگره آمریکا را نیز فهرست و معرفی نموده است که هم اکنون از طریق وب سایت آن کتابخانه و به نشانی ذیل قابل استفاده همگان می‌باشد:

<http://rs6.Loc.gov/intldl/apochtml/apochohome.html>

در ادامه خانم دکتر گروبر سخنان خود را با معرفی نسخه‌های موجود از معراج نامه به ویژه معراجنامه مدنظر خود که تنها نسخه دوره ایلخانی و به زبان فارسی است، آغاز کرد و گفت: از آنجا که در مجموع نسخ خطی دنیا، معراج نامه دیگری با این ویژگی و استقلال موضوعی را تماماً به داستان معراج پیامبر بپردازد وجود ندارد، این نسخه گمنام که ظاهراً در سال ۶۸۵

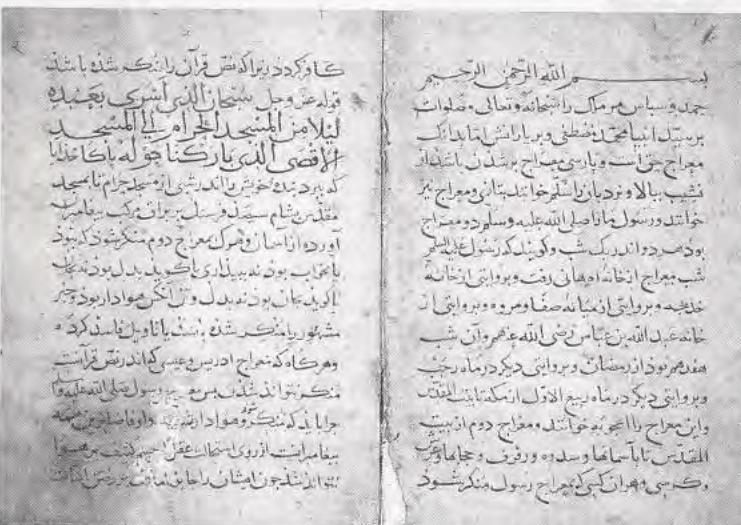
پنجاه و یکمین نشست از سلسله نشستهای مرکز پژوهشی میراث، به مناسبت سال پیامبر اعظم (ص)، عصر دوشنبه ۸۵/۹/۲۷ با عنوان «بررسی معراج نامه‌های فارسی» در محل مرکز برگزار شد.

سخنران این نشست خانم دکتر کریستی گروبر محقق سوئسی الاصل امریکایی و استاد هنرهای اسلامی و نگارگری ایرانی در دانشگاه ایندیانا بود.

در ابتدای نشست، اکبر ایرانی، رئیس مرکز ضمن سپاس و قدردانی از خانم گروبر برای حضور در این نشست گفت: به میمنت نام گذاری سال پیامبر اعظم (ص) مرکز پژوهشی میراث مکتوب مفتخر است که چندین اثر در موضوع احادیث حضرت و بعضاً نسخه‌های فارسی کهن به ویژه نسخه‌های نایاب و منحصر بفرد را منتشر کند. وی درباره نامگذاری این سال به نام پیامبر اعظم (ص) عنوان کرد: دلایل عدیده‌ای برای این نامگذاری وجود داشت، ولی نکته‌ای که همه به آن اذعان داریم این است که متأسفانه در دنیای غرب در طول تاریخ به ساحت مقدس انبیاء همواره توهین شده و در این چند سال اخیر نیز فزونی یافته است. تا آنجا که چاپ برخی کاریکاتورهای موهن موجب انگیزش‌های جهانی شد و توجه همگان به این مطلب جلب گردید. در هر صورت ما به عنوان مسلمان به طور کلی با توهین به هر پیامبر و فرستاده‌ای از جانب خدا مخالف هستیم.

اکبر ایرانی در خصوص معراج پیامبر (ص) گفت: روایت معراج، روایت یک معجزه است و به این معجزه در آیات قرآن کریم اشاره شده. همچنین در کتب مختلف و در ادیان مختلف به این مسئله اشاره شده است. در رساله‌های کهن فارسی و عربی و در نگارش‌های شیعی و سنی به موارد مختلفی بر می‌خوریم که هر یک با دید خود در خصوص عروج جسمانی و روحانی پیامبر به این داستان پرداخته‌اند.

سپس خانم فریبا افکاری به عنوان مدیر نشست به معرفی خانم کریستی گروبر پرداخت و گفت: خانم دکتر گروبر با وجود جوانی توانسته است تا تحقیقات و

می‌پردازد و بیان می‌کند که داستان معراج پیامبر مسئله ایمان و اعتقاد است و هرآنکه آن را نپذیرد مجرم به ارتداد است.

استاد دانشگاه ایندیانا با اشاره به دعاهایی که در این معراج نامه آمده است، تاکید کرد: داستان معراج در این کتاب محملی برای بیان دعاهای اسلامی فراهم می‌کند. به عنوان مثال: گفت و گوهای میان پیامبر (ص) با فرشتگان و دیگر انبیاء به صورت دعای شخصی که در زبان عربی مخاطب آن خداوند است، بیان شده است. وی یادآور شد: شروع تسبیح در قرآن با کلمه سبحان است و به دنبال آن جملات و عبارات گوناگونی در نعت و وصف خداوند می‌آید. این موضوع که تسبیح در این متن از جایگاه خاصی برخوردار است. با توجه به اینکه سوره اسرا با واژه تسبیح آغاز می‌گردد، اصلاً عجیب نیست. تسبیح‌های ذکر شده در این متن، خداوند را به عنوان جاوید، زنده و قادر می‌ستاید و آیاتی را به هم پیوند می‌دهد تا تجلیل کاملی از الوهیت را خلق نمایند. تکرار عبارات تسبیح در این متن به آن ویژگی‌ای می‌بخشد که آن را از سایر معراج نامه‌های موجود متمایز می‌کند.

ه (۱۲۸۶ م) است و در کتابخانه توپ چاپوسرای ترکیه نگهداری می‌شود، از اهمیت بسزایی برخوردار است. وی افزود: مشهورترین معراج نامه در زبان فارسی، معراج نامه ابن سینا است که البته باید در نظر داشت که این معراج نامه نیز به جای روایتی بی طرف و صادقانه از معراج پیامبر (ص) بیشتر به بیان تمثیل‌های فلسفی ابن سینا پرداخته، و به این ترتیب معراج نامه ایلخانی تنها عنصر روایت به زبان فارسی در این موضوع محسوب می‌شود.

وی به کتاب روضةالجنان ابوالفتوح رازی به عنوان نمونه‌ای از معراج نامه اشاره کرد و گفت: نکته مهم این کتاب هم این است که گرچه رازی فردی شیعی بود، ولی داستان معراج در این کتاب از نشانه‌های شیعی برخوردار نیست. به جز تفسیر ابوالفتوح رازی تا زمان قاجار، دیگر معراج نامه‌ای به زبان فارسی نداریم و بیشتر معراج نامه‌ها به زبان عربی است. هم چنین معراج نامه‌هایی به زبان ترکی نیز موجود می‌باشد. وی با اشاره به معراج نامه‌های مصور گفت: معراج نامه‌های مصور می‌توانستند اهداف دینی داشته باشند، مثل معراج نامه شاهرخ که یک متن سنتی است. از طرف دیگر معراج نامه‌های زمان قاجار دارای عناصر شیعی می‌باشند. در نتیجه دریافت ایرانی این روایت تقریباً نادیده گرفته شده است و هدف من از این مطالعه بر طرف کردن این نقیصه ادبی با ارائه مدارک جدید درباره چگونگی شکل گرفتن داستان معراج پیامبر در ادبیات ایرانی است و اینکه چگونه این موضوع در شرایط تاریخی و مذهبی به خصوص در دوره ایلخانی به کار گرفته شده است. اگرچه نام نویسنده متن مشخص نیست و عنوان مشخصی هم ندارد، اما حاوی آیاتی از قرآن است که بر روایات مفصل بعدی از معراج پیامبر صحه می‌گذارد. یکی از آیاتی که در این نسخه موجود است آیه اسرا از سوره اسراست و چند آیه دیگر در سوره نجم به این موضوع پرداخته است. در این متن نیز نویسنده به وقوع معراج

وی در مورد ویژگی دیگر نسخه گفت: این نسخه خطی متن هشدار دهنده‌ای است، در طول متن فرشتگان از طرف پیامبر به جانب خداوند دعا می‌کنند و آنها برای روز قیامت از خداوند طلب بخشش می‌کنند. از امت پیامبر هر آنکس که تسبیح و تکبیری را که آن فرشتگان به جای می‌آورند، انجام دهد از سوی خداوند پاداش دریافت می‌کند و اگر از دستورات خداوند سرپیچی کند، گرفتار عذاب جهنم خواهد بود، و این مطالب به صورتی شفاف در متن بیان شده است.

وی در ادامه مطالب خود گفت: مهمترین بخش این نسخه، قسمت پایانی آن است که در ستایش خداوند می‌فرماید: *فله الحمد...* که اصطلاح اهل سنت و جماعت بدون شک به اسلام سنی باز می‌گردد و تاء کید بر درستی این اعتقاد ثابت می‌کند که این متن اثر یک نویسنده سنی است که فشار ادیان غیراسلامی چون بودیسم و یا اسلام شیعی را احساس کرده است. قطعاً نویسنده به فضای نامعلوم تئولوژیک زمان خود، یعنی دوره‌ای میان حکومت احمد، اولین پادشاه ایلخانی که به اسلام گرویده بود و زمان جانشین ارغون که یک بودیسم پر شور بوده، پاسخ می‌گوید، به عنوان

یک باور دینی - فردی و یک اصول رسمی که به رقابت بین ادیان می‌پردازد.

با بررسی دقیق متن، چهار عنصر اصلی در آن آشکار می‌شود: اول اینکه متن یک دعانامه است که در آن به غیر عربی زبانان بخش‌هایی از قرآن و دعاها تعلیم داده شده است. نکته دوم این متن بیان دقیقی است از آنچه در پیش روی کسانی که از راه خارج می‌شوند، قرار خواهد گرفت. نکته سوم آنکه، متن با استفاده از مثال‌هایی از شک قریشیان و پذیرفتن معجزات نبوی حضرت محمد (ص)، ایده گرویدن به اسلام را ارتقاء می‌بخشد. و نهایتاً اسلام را بر دیگر ادیان غیر اسلامی ترجیح می‌دهد.

وی در مجموع این نسخه را یک متن دعانامه فارسی ایلخانی نامید و آن را بهترین راه برای تعلیم و هدایت قومی در میدان رقابت ادیان برای اندرز دانست و اظهار امیدواری کرد که با چاپ این اثر و در دسترس قرار گرفتن آن امکان جدیدی در راستای مطالعه روایات معراج باز شود.

در پایان جلسه نیز به سوالات حاضرین پاسخ داده شد.

